

krytykuje przejmowanie przez J. Moltmanna kategorii filozofii witalistycznej w podkreślaniu obecności i dobroczynności działania zbawczego Ducha Świętego, natomiast we fragmencie „Doświadczenie a integralne poznanie” (s. 397-402) wygłasza długą pochwałę koncepcji Moltmanna.

Obszerne, bo liczące 467 stron, dzieło zostało pięknie wydane przez renomowane Wydawnictwo KUL. Na stronicach 431-453 czytelnik odnajdzie rozległą bibliografię najważniejszych dokumentów Kościoła katolickiego i tekstów z zakresu pneumatologii. Autor zadbał również o sporządzenie spisu treści i podsumowania w języku angielskim. Książka godna jest polecenia wszystkim parającym się dogmatyką, a w jej obrębie pneumatologią, a także duszpasterzom i świeckim poszukującym pogłębienia swego zaangażowania w dzieło Ducha Świętego w świecie.

Ks. Henryk Seweryniak

Ks. Krzysztof Filipowicz (red.), „Chlubimy się nadzieją chwały Bożej” (Rz 5, 2). Księga dedykowana ks. prof. dr. hab. Janowi Decykowi, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2016, ss. 304.

Niniejsza recenzja dotyczy Księgi dedykowanej ks. prof. dr. hab. Janowi Decykowi, wybitnemu polskiemu liturgiście, który zmarł nagle 11 listopada 2016 r. Redakcji podjął się ks. Krzysztof Filipowicz, adiunkt przy Katedrze Historii Liturgii Wydziału Teologicznego UKSW i wypromowany przez Księdza Profesora doktor liturgiki.

Ks. prof. dr. hab. Jan Decyk był prezbiterem diecezji płockiej. Swoją karierę naukową związał najpierw z Akademią Teologii Katolickiej, przemianowaną później na Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Ksiądz Profesor cieszył się powagą naukową, dydaktyczną i organizacyjną w Uniwersytecie. W latach 1996 – 2015 kierował Katedrą Historii Liturgii. Pełnił również przez dwie kadencje funkcję prodziekana na Wydziale Teologicznym UKSW (1999-2015). Wypromował 10 doktorów teologii w zakresie liturgiki. Szczególnie cennym elementem działalności naukowej ks. prof. Decyka były comiesięczne seminaria otwarte, których tematyka koncentrowała się wokół historii liturgii. Dobrze się więc stało, że środowisko naukowe Wydziału Teologicznego UKSW podjęło się wydania specjalnej książki dedykowanej ks. prof. dr. hab. Janowi Decykowi, w dowód

uznania za jego wkład w rozwój badań naukowych nad historią liturgii oraz za trud włożony w formację intelektualną wielu księży, osób zakonnych i świeckich, którzy mieli możliwość uczestniczyć w jego wykładach oraz w seminarium naukowym.

Recenzowana pozycja jest pracą zbiorową, którą otwiera wprowadzenie autorstwa ks. prof. dra hab. Piotra Tomasika, Dziekana Wydziału Teologicznego UKSW. Ks. prof. Tomasik podkreśla, iż główną osią badań naukowych ks. Decyka była rzeczywistość eschatyczna człowieka, wyłaniająca się z tekstów odnowionej liturgii. Wśród teologicznych dociekań nad rzeczami ostatecznymi ważne miejsce w pracy naukowej ks. prof. Decyka zajmuje cnota nadziei, która – według opinii autora wprowadzenia – jest najbardziej chyba tajemniczą i może z tego powodu najbardziej niedocenianą w teologii. Nadzieja chrześcijańska, o której pisze Benedykt XVI w Encyklice *Spe salvi*, rodzi dynamizm życia według chrześcijańskiej hierarchii wartości oraz staje się sposobem na uczynienie życia ludzkiego drogą wiodącą do pełni zbawienia¹. Nadzieja zbawienia, oparta na fundamencie wiary w Chrystusa-Odkupiciela człowieka uobecnia w życiu doczesnym chrześcijanina wymiar eschatyczny. Tę samą intuicję teologiczną można dostrzec w książce *Chrystus nadzieją wierzących* ks. prof. Decyka, który w jej zakończeniu nawiązuje do wielkiego przewrotu, jaki dokonał się od czasu reformy liturgicznej Soboru Watykańskiego II w eschatologii. Jak zauważa ks. Decyk, istotę tej przemiany można syntetycznie ująć w stwierdzeniu, iż eschatologia przerodziła się w teologię nadziei, co oznacza, że *pojęcia eschatologii nie można więc sprowadzać jedynie do kategorii bytu i porządku, ale należy postrzegać je w kontekście procesu historycznego, który zmierza ku przyszłości*. Według opinii ks. Decyka teologia nadziei wiąże się z wymiarem etycznym, ponieważ wywiera ona wpływ na kształtowanie odpowiednich chrześcijańskich postaw. W tej soborowej optyce eschatologia staje się dziełem przeobrażającym teraźniejszość, a nadzieja eschatologiczna codzienną praktyką życia chrześcijańskiego, które jest *de passage* na ziemi². Mając na uwadze powyższe spostrzeżenia, jak najbardziej trafnym i uzasadnionym wydaje się być wybór tytułu dla dedykowanej ks. prof. Decykowi książki. Redaktor na okładce dzieła zamieścił słowa zaczerpnięte z Listu Świętego

---

¹ Por. B e n e d y k t X V I, Encyklika „*Spe salvi*” o nadziei chrześcijańskiej, Kraków 2007, nr 2.

² Por. J. D e c y k, *Chrystus nadzieją wierzących. Modlitwy za zmarłych w precesy Nieszporów na każdy dzień*, Warszawa 2008, s. 189.

Pawła Apostoła do Rzymian: *Chlubimy się nadzieją chwały Bożej* (Rz 5,2). To słowo « nadzieja » łączy « już » i « jeszcze nie » oraz określa miejsce przyszłości eschatologicznej w życiu Kościoła. Chrześcijańska nadzieja eschatologiczna nie tylko suponuje oczekiwanie na ostateczne dopełnienie, ale zakotwicza człowieka pielgrzymującego na ziemi w chwale wiecznej (Hbr 6,19)³. Powyższe słowa z Rz 5, 2 są swoistą klamrą spinającą w jedną całość dorobek naukowy zmarłego ks. prof. Decyka, który koncentrując się w swoich publikacjach nad zagadnieniem chrześcijańskiego wymiaru dwóch płaszczyzn ludzkiego życia, ziemskiej i wiecznej, oddzielonych śmiercią, ale powiązanych z Misterium Paschalnym Chrystusa, starał się uświadomić wierzącym, iż modlitwy Kościoła codziennie wybiegają w przyszłość, stając się nośnikami nadziei życia w wieczności.

Na pochwałę w recenzowanej publikacji zasługuje wyodrębnienie trzech głównych bloków tematycznych, w które pogrupowano nadesłane artykuły, co bardzo ułatwia czytelnikowi odnalezienie w spisie treści interesujących go zagadnień. Pierwszej część zatytułowaną: *Nadzieja w życiu moralnym i duchowym* otwiera artykuł ks. prof. Cz. Rychlickiego z Wydziału Teologicznego UMK w Toruniu pt. *Zbawczy plan Boga i wolność ludzkiego działania w kontekście chrześcijańskiej nadziei*. Autor, znany i ceniony dogmatyk i ekumenista, wychodząc od analizy podstaw biblijnych i natury teologicznej cnoty nadziei dochodzi do wniosku, iż *miłość Boga okazana człowiekowi w odkupieńczej akcie Jezusa Chrystusa stanowi obiektywne i pewne źródło nadziei własnego zbawienia, przy założeniu pozytywnej współpracy człowieka z otrzymaną łaską* (s. 22). Natomiast lubelski liturgista, ks. prof. Cz. Krakowiak, w artykule *Boże miłosierdzie nadzieją człowieka* w kontekście Nadzwyczajnego Jubileuszu Miłosierdzia, przybliży czytelnikowi nauczanie papieży Jana Pawła II i Franciszka, którzy kierują do współczesnego człowieka orędzie o Bogu bogatym w miłosierdzie (Ef 4). Ks. prof. Ireneusz Mroczkowski z Wydziału Nauk o Rodzinie UKSW analizuje z kolei fenomen ludzkiej nadziei w kontekście wolności osoby. Umieszczając ją w kontekście pozostałych cnót teologalnych, autor zestawia moc woli z siłą nadziei, która zostaje poddana zasadom moralności. Teolog moralista wysuwa konkluzję, iż dzięki nadziei osoba odnajduje cel

---

³ Por. A. Sielępin, *Chrystus pośród was nadzieja chwały. Eschatologiczna chwala zbawionych w sakramentach chrześcijańskiego wtajemniczenia*, Sandomierz 1996, s. 257-258.

działania i zasadę wolności. Cnota ta jest niezbędna do przezwyciężenia zła radykalnego i lęku przed winą i potępieniem.

W pierwszej części książki dedykowanej ks. prof. Decykowi czytelnik może odnaleźć również dwa artykuły z zakresu teologii duchowości, których autorami są wykładowcy tejże dyscypliny na Wydziale Teologicznym UKSW. W pierwszym z nich, zatytułowanym *Nadzieja w życiu mistycznym*, ks. prof. S. Urbański, kierownik Katedry Teologii Życia Duchowego podkreśla istotną rolę tej cnoty teologalnej w mistycznym zjednoczeniu chrześcijanina z Bogiem. Nadzieja otwiera jego duszę na Boga i budzi pragnienie, aby Go osiągnąć. W kształtowaniu życia mistycznego ogrywa ona rolę kluczową, ponieważ rodzi ona odporność duchową wobec różnych trudności życia i uwalnia człowieka od wszystkiego, co nie jest Bogiem. Drugi artykuł, autorstwa ks. prof. W. Gałązki, przedstawia znaczenie Eucharystii w życiu każdego człowieka, a szczególnie w życiu osób konsekrowanych, w ujęciu o. Anzelma Gądka, Założyciela Zgromadzenia Sióstr Karmelitanek Dzieciątka Jezus.

Omawianą, pierwszą część recenzowanego dzieła zamykają dwa artykuły, których autorami są znani liturgiści : siostra A. Sielepin CHR z UPJPII w Krakowie oraz ks. W. Pałęcki, prof. KUL. Pierwszy z artykułów ukazuje eschatologiczny wymiar sakramentu małżeństwa. Siostra Profesor dokonując analizy tekstów, jakie zawiera dzisiejszy rytuał sakramentu małżeństwa, dochodzi do wniosku, że małżonkowie poprzez charyzmat wyłącznej miłości i jedności między sobą dają świadectwo eschatycznej prawdy o obecności Chrystusa wśród swojego ludu (s. 87). Związek małżeński, ustanowiony i uświęcony przez Boga, pełni zatem służebną funkcję wobec eschatycznej relacji Chrystusa i Kościoła. Powyższe teologiczne spostrzeżenia są niezwykle cenne z perspektywy pastoralnej, gdyż *zapobiegają one czynieniu z małżeństwa jakiegoś « idola », służącego doczesnej przyjemności i wygodzie człowieka* (s. 88). Szczególnie interesujący wydaje się być drugi z artykułów, w którym ks. W. Pałęcki, wybitny znawca wielowiekowej tradycji liturgicznej katedrałów polskich, w świetle tekstów modlitw i egzort w zachowanych źródłach rękopiśmiennych i drukowanych ukazuje znaczenie cnoty nadziei w życiu pustelnicznym. Nadzieja leży u podstaw życia zakonnego począwszy od obłóczyn aż do momentu choroby i śmierci, przybierając w zależności od sytuacji różne odcienie i motywy. W obrzędach profesji zakonnej nadzieja staje się szczególnym znakiem przynależności do Ojca Niebieskiego. W chorobie szczególnej wartości

nabiera nadzieja w miłosierdziej Bożej oraz na zjednoczenie z Chrystusem oraz ze świętymi założycielami zakonu w wieczności.

Drugiej części recenzowanego dzieła, stanowiącej niejako serce całej księgi, nadano znamienity tytuł: *Liturgia niosąca nadzieję*. Serię artykułów otwiera tekst pt. *Liturgiczny obraz Trójjedynego Boga*, autorstwa wybitnego liturgisty lubelskiego, ks. prof. B. Miguta. Autor artykułu udowadnia tezę, że teologia liturgiczna przedstawia trynitarne źródło chrześcijańskiej miłości i jedności oraz chrześcijańskiej solidarności. Zdaniem ks. prof. Miguta Kościół i jego liturgia stanowią odbicie komunii trynitarnej, gdyż są wspólnym dziełem trzech Osób Boskich. Z kolei ks. prof. D. Brzeziński, którego z ks. prof. Decykiem łączy fakt, iż obydwoj należą do prezbiterium diecezji płockiej, podjął się opracowania zagadnienia czasu liturgicznego jako czasu eschatycznej nadziei. W artykule *Liturgiczny kairos czasem eschatycznej nadziei i jej wypełnienia* Absolwent, a obecnie Profesor *Anselmianum* w Rzymie, upatruje genezy czasu liturgicznego w spotkaniu wydarzenia zbawczego z liturgią, która to wydarzenie celebrowa (s. 125). Odwołując się do opinii włoskiego liturgisty A. M. Triacca, ks. prof. Brzeziński dochodzi do wniosku, iż powtarzający się czas liturgiczny stanowi anamnezę Paschalnego Misterium Chrystusa, która stwarza człowiekowi szansę ciągłego spotykania się z Bogiem i włączania się w udzielane przez Niego zbawienie. W tej optyce *liturgiczny kairos nie jest niczym innym, jak kategorią zbawczą w ziemskim pielgrzymowaniu człowieka ku rzeczywistościom eschatycznym* (s. 127).

Ks. prof. K. Matwiejuk, wieloletni pracownik naukowy w Instytucie Teologicznym UKSW w Radomiu oraz w WSD diecezji siedleckiej prezentuje liturgię sakramentu namaszczenia chorych, która przygotowuje chorego do uczestnictwa w chwale Chrystusa paschalnego, jako celebrację nadziei, uzdalniającą człowieka do zawierzenia swojego życia miłosiernemu Bogu.

Na szczególną uwagę czytelnika, zarówno badacza historii dziejów Polski, jak i liturgisty, zasługuje artykuł, którego autorem jest ks. prof. H. Seweryniak, kierownik Katedry Eklezjologii i Prakseologii Apologijnej Wydziału Teologicznego UKSW. Ks. prof. H. Seweryniak ukazuje w swoim opracowaniu, jak normowano kwestie związane z celebracją synodu diecezjalnego w świetle jednej z najstarszych polskich ksiąg liturgicznych, jaką jest Pontyfikał Płocki z XII wieku.

Warto również sięgnąć do oryginalnego artykułu ks. K. Filipowicza, który podobnie jak znany śląski teolog i poeta – ks. prof. J. Szymik poszukuje teologicznej głębi w literaturze pięknej. Śledząc przejawy kultu

świętych w wybranych utworach Jana Kasprowicza, ks. K. Filipowicz wykazuje w swoim artykule, iż Kasprowicz dostrzegał i twórczo wykorzystywał ekspresję katolickiej liturgii w swoich utworach.

Oprócz omawianych artykułów, w drugiej części recenzowanej książki, jest jeszcze wiele innych wartościowych pozycji, zasługujący na lekturę. Oto tytuły pozostałych artykułów: *Nadzieja w tekstach oracji mszalnych* – autorstwa ks. Alfreda Dyra, *Teologia nadziei w posoborowych obrzędach pogrzebowych* – autorstwa ks. Erwina Matei, *Prośby Kościoła o wstawiennictwo Maryi w tekstach Mszy świętej i Wielkich Antyfonach Liturgii Godzin* – autorstwa ks. Z. Jańca, *Kształtowanie się obrzędów święceń prezbiterów w liturgii rzymskiej w świetle Pontyfikatu Rzymsko – Germańskiego z X wieku* – autorstwa ks. Pawła Cieślaka, doktora wypromowanego przez ks. prof. J. Decyka.

Trzecią ostatnią część trylogii poświęconej cnocie chrześcijańskiej nadziei stanowią artykuły, które umieszczono pod tytułem *W orbicie katechezy i homilii*. Tę część książki dedykowanej ks. prof. Decykowi otwiera znamienity tekst ks. prof. W. Góralskiego, wybitnego specjalisty w dziedzinie prawa kanonicznego, wyznaniowego i konkordatowego pt. *Nadzieje i niepokoje. Troska biskupa płockiego Antoniego Juliana Nowowiejskiego o wychowanie dzieci i młodzieży w świetle listów pasterskich i rozporządzeń*. Warto zauważyć, iż błogosławiony abp. Nowowiejski, był wybitnym polskim liturgistą, długoletnim biskupem płockim, jedną z czołowych postaci Episkopatu Polski w okresie międzywojennym. Postać abpa Nowowiejskiego jako liturgisty ks. prof. J. Decyk przedstawił w swojej pracy magisterskiej, napisanej pod kierunkiem ks. dra S. Czerwika. Katechizacja parafialna dzieci w wieku szkolnym w okresie międzywojennym, która była związana przede wszystkim z przygotowaniem ich do przyjęcia Pierwszej Komunii Świętej i Komunii Świętej Generalnej, stała się z kolei przedmiotem artykułu ks. prof. R. Czekalskiego, wykładowcy katechetyki i prorektora UKSW. Ks. prof. R. Czekalski przedstawia w swoim artykule wkład abpa. A. Nowowiejskiego we wprowadzenie w życie duszpasterskie i katechetyczne diecezji płockiej nauczania oraz sugestii eucharystycznych Stolicy Apostolskiej. Natomiast ks. prof. K. Misiaszek SDB, Dyrektor Instytutu Teologii Praktycznej Wydziału Teologicznego UKSW, podjął w swojej pracy refleksję nad obecnością religii w szkole polskiej. We wnioskach sformułowanych w zakończeniu artykułu dochodzi do konkluzji, iż ta obecność sama w sobie jest już wartością edukacyjną, ponieważ pomaga uczniowi zrozumieć sens i cel swojego istnienia, jak również wartość

kultury chrześcijańskiej dla rozwoju Europy i Polski. W trzeciej części księgi dedykowanej ks. prof. Decykowi znajduje się również artykuł ks. dra R. Bednarczyka poświęcony metodom i formom wychowania liturgicznego w katechezie szkolnej oraz tekst autorstwa ks. prof. M. Skierkowskiego, kierownika Katedry Chrystologii Fundamentalnej Wydziału Teologicznego UKSW i wykładowcy w WSD w Łomży, poświęcony wymiarowi apologetycznemu homilii głoszonej w dobie nowej ewangelizacji.

Zarysowana ogólnie problematyka podjęta w prezentowanej publikacji, która oscyluje wokół cnoty nadziei jako kategorii teologicznej, posiada wysoką wartość naukową i świadczy o dobrym poziomie uprawiania teologii nie tylko na Wydziale Teologicznym UKSW, ale także w innych ośrodkach teologicznych naszego kraju, których przedstawiciele zamieścili tu swoje artykuły. Recenzowane dzieło, które w swojej osnowie wskazuje na źródła stanowiące materiał dla pogłębienia określonej wiedzy teologicznej, może służyć dużą pomocą w dalszych badaniach nad teologalną cnotą nadziei. Należy żywić nadzieję, iż spotka się ono ze życzliwym przyjęciem zarówno ze strony specjalistów w dziedzinie liturgiki, jak i osób pasjonujących się na co dzień liturgią i zgłębianiem jej natury.

Ks. Waldemar Bartocha